

Rekosmo da je Šipuš iz Karlovca, dakle iz grada na raskršću trgovačkih putova iz prostranstava Panonske nizine prema Jadranu, kamo su vodile dvije ceste - Karolina i Jozefina - a treća, Lujzijana već je uvelike bila trasirana. Šipuš je poznao osnove gospodarske nauke svoga vremena. Studirao je u Pešti i Göttingenu, a *Temelje žitne trgovine* objavio je u Zagrebu 1796. godine, čini se u dobi od 26 godina. Knjižicu je posvetio zagrebačkom biskupu Maksimilijanu Vrhovcu, također Karlovčaninu, u čijoj je tiskari i čijom je pomoći tiskao svoje djelce. Knjižica predstavlja, dakle, prvi pokušaj znanstvene rasprave o proizvodnji i trgovini krušaricama na hrvatskom jeziku. Nažalost, do naših je dana ostala zaboravljena i nepoznata. Tijekom 18. stoljeća u europskim se zemljama obrađuju pojedina pitanja iz gospodarstva, a o nekima od njih već je postojala i određena tradicija. Ovo djelce pokazuje da je Šipuš poznao njemačku, francusku i englesku literaturu o tim gospodarskim pitanjima. Stoga je ona prvi, ali veliki pokušaj obrade ove vrste gospodarskih pitanja na hrvatskom jeziku i to znanstvenom metodom Šipuševa vremena.

Josip Barbarić

ZAPISNICI POGLAVARSTVA
SLOBODNOG I KRALJEVSKOG
GRADA VARAŽDINA. Svezak
V. (1622-1635). Za tisak priredili

Josip Barbarić i Josip Kolanović.
Povijesni arhiv u Varaždinu.
Varaždin 1994. Str. 464.

Sustavan rad na objavljivanju izvora za povijest grada Varaždina, koji su čuvaju u gradskom arhivu, započeo je još 1941. Zlatko Tanodi koji je obradio srednjovjekovnu diplomatsku građu i izdao prvi svezak *Povijesnih spomenika grada Varaždina. Tri godine kasnije pojavio se i drugi svezak u kojem su objavljeni zapisnici gradskog poglavarstva iz razdoblja 1454-1464. i 1467-1469, čime su priređivači, Tanodi i Adolf Wissert, pokrenuli rad na objavljivanju samih zapisnika.*

Iako je tiskanjem te knjige naglašena vrijednost gradskih zapisnika kao povijesnog izvora i u neku ruku određen smjer budućeg izdavanja gradiva, sljedeći svezak se pojavio tek 1990. godine, kao prvi svezak *Zapisnika poglavarstva slobodnog i kraljevskog grada Varaždina*. Objavljen je tekst zapisnika za godine 1587-1589. što su ga djelomice još pedesetih godina priredili Adolf Wissert i Ivan Kolender, čiji je rad dovršio dr. Josip Barbarić. U sljedeće četiri godine izišla su još četiri sveska koji su obuhvatili zapisnike za razdoblje 1592-1596, 1597-1603, 1606-1621. i ovaj posljednji za godine 1622-1635. Prilično neobična učestalost i "urednost" izdavanja novih svezaka i razmjerno kratko obrađeno razdoblje, svjedoče, osim o velikom uloženom trudu, i o nemalom opsegu predloška, odnosno djelovanja gradskog poglavarstva koje ga je proizvelo, barem kada je

u pitanju obavljanje nadležnosti na koje se zapisnici odnose (osobito prva dva sveska).

Peti svezak donosi nastavak knjige čiji je prvi dio objavljen u četvrtom. Sadrži "zapise (pisar koristi termin "signaturae") o izjavama, ugovorima, zabranama i prosvjedima" pred gradskim poglavarstvom. Samo nekoliko zapisa odnosi se na radnje izvršene drugdje; to su bilješke o provedbi odluke ili presude, odnosno o nastanku određenog pravnog stanja s obzirom na predmet. Sve drugo su zapisi o činu koji provodi stranka ili stranke neposredno pred poglavarstvom očitovanjem svoje volje. Utoliko je naslov koji je pisar povremeno stavljao na početku upisa za određenu godinu ili na početku mandata novog gradskog suca, za ovaj svezak prikladniji od naslova serije. Njime je, naime, obuhvaćena upravo ona djelatnost gradskog poglavarstva koja je ovdje i zabilježena, dok naziv serije upućuje na nešto širi sadržaj. Za razliku od prethodnih svezaka, osim pružanja jamstva za valjano obavljanje pravnog čina, ovdje nema niti jednog upisa koji bi proizlazio iz neke od drugih nadležnosti ili obveza koje je poglavarstvo nesumnjivo imalo i redovito ih obavljalo. Jedini, prividan, izuzetak jest pogrešno uvezani popis gradskih prihoda iz 1702/03 godine, no njega ovdje ionako ne bi trebalo biti. U nekoliko slučajeva, doduše, predstavnik grada, njegov fisk, djeluje u ime grada na temelju ovlasti koje ima kao gradski službenik, ali i on kao stranka, u istom položaju kao i drugi koji se tu pojavljuju. Kako je nemoguće

da poglavarstvo u čitavom ovom razdoblju nije obavljalo druge poslove iz svoje nadležnosti i donosilo o njima odluke, nedostatak tragova te djelatnosti u ovoj knjizi pokazuje se znakovitim za ocjenu njezina dosega kao izvora za povijest grada, osobito djelovanja njegova poglavarstva čijom djelatnošću je knjiga i nastala. Uloga poglavarstva u obavljanju ovdje zabilježenih poslova je neznatna, načelno samo formalna, budući da se može i mora izvršiti samo na taj jedan način. Gradska knjiga ili protokol je tako tek polovičan svjedok djelovanja njegove uprave, može se čak reći da je u najvažnijim elementima prešućuje: sudeći samo prema njemu, djelatnost poglavarstva bila bi ograničena gotovo isključivo na posao pisara - doduše s ovlastima koje ga čine vjerodostojnim - kao što bi i gradski život činilo uglavnom trgovanje nekretninama i sporovi oko njih. Stoga je odsustvo obavijesti o ovim drugim aktivnostima prvenstveno posljedica redakcije teksta zapisnika, a ova je opet uslovljena njegovom namjenom: on je prije svega vjerodostojna zbirka zapisa o pravnim radnjama koja treba pružiti jamstvo strankama, a tek nakon toga knjiga koja bilježi rad poglavarstva pa se može općenito tako i nazivati. Inače bi se jednako uredno bilježili i drugi predmeti o kojima je raspravljano na sjednicama, što je u prethodnim knjigama u većem ili manjem opsegu i činjeno. Od ukupno 577 predmeta čak 429 su kupoprodajni ugovori. Dodaju li se tome prosvjedi protiv istih i zabrane izvršenja, dakle radnje koje su njihova posljedica, preo-

staje jedva stotinjak predmeta koji se uglavnom odnose na sporove oko nasljedstva. Svi se ovi predmeti gotovo bez izuzetka odnose na promet nekretninama pri čemu prevladavaju različite vrste poljoprivrednog zemljišta. Nasuprot tome, osobe koje u njima sudjeluju, ugovorne strane ili parničari, pripadaju različitim društvenim slojevima i zanimanjima, što potcrtava važnost navedenih sadržajnih ograničenja: inače se mogu izvući krivi zaključci o životu u gradu, posebno o djelovanju gradske uprave.

Drugo značajno ograničenje potječe od visoke formaliziranosti zapisa, kojom nalikuju obrascima s malo mogućnosti za unošenje promjenljivih podataka. To govori o odgovarajućoj tradiciji, pa i o iskustvu onih koji su sastavljali tekst. Zapisi većinom sadrže samo najosnovnije elemente pravnog čina, rijetko govore o prethodnom postupku, ako ga ima, u istoj stvari. Tako su ponekad nedostupni i oni podaci koji su potrebni za razumijevanje samog predmeta: ako nas zanimaju okolnosti u kojima je došlo do neke izjave ili odluke, na zapisnike se često ne možemo osloniti.

U izvorniku ima i nekoliko praznina. Najveća je između 25. lipnja 1629. i 27. lipnja 1630. godine. I ovdje se vjerojatno radi o pogrešnom uvezivanju: zadnji upis za 1629. godinu je na str. 1032 izvornika, dok godina 1630. počinje na 209. stranici. Za 1632. postoje samo dva upisa (oba od 30. travnja), a za 1633. svega pet, svi s nadnevkom od 21. veljače. Sličnih ispadanja, odnosno neunošenja, u ovom je

razdoblju očito bilo i više. Prema npr. 518 zapisa za razdoblje 1587-1589, ovdje 577 zapisa pokriva punih trinaest godina, dakle prosječno četiri puta manje zapisa po jednoj godini.

Pri transkripciji latinskog teksta priređivač se držao izvornika, nastojeći udovoljiti zahtjevu za dosljednosti i lakšom čitljivošću, a ipak prenijeti i jezične i pravopisne osobitosti predloška. Naknadni zahvati i tragovi druge ruke, ponekad samo popravljivanja teksta, ali često i izmjene sadržaja, zabilježeni su u kritičkom aparatu i pružaju uvid u važnost samog postupka uređivanja i upisivanja teksta u zapisnik. Svaki zapis je označen pripadajućim rednim brojem i nadnevkom, a prethodi mu kratak regest na hrvatskom jeziku. Ispred teksta nalazi se popis svih pravnih predmeta s kratkim naznakama o vrsti, sudionicima i predmetu pravnog postupka, što znatno olakšava korištenje knjige. Odstupanja od kronološkog poretka su djelomično ispravljena, manja odstupanja unutar iste godine su ostavljena. Tekstu prethodi opsežan uvod u kojem urednik komentira povijesno značenje zapisnika (o izvorniku i metodi objavljivanja rečeno je u uvodu četvrtog sveska). Težište njegova interesa su oblici pravnih postupaka pa najveći dio uvoda čini sistematizacija i komentar zapisa po tom kriteriju. Još su posebno istaknuti neki slojevi stanovništva: plemstvo, obrtnici, pored njih gradska uprava i crkva. Ova se shema djelomično razlikuje od prethodnih svezaka tako da se na određen način nadopunjavaju. Na kraju knjige su opsežna

kazala koja zajedno s registima i popisom pravnih predmeta knjigu čine preglednom i lakom za korištenje.

Jožo Ivanović

MONUMENTA ZRINYANA. Pars oeconomica. Tomus I. Bona Marítima (1627-1685). Priredila Vera Zimányi. Str. 479. Tomus II. Insula Murakös (1635-1720). Priredio István N. Kiss. Str. 676. Akadémiai kiadó, Budimpešta 1991.

Mađarska akademija znanosti izdala je u 1991. godini u četiri sveska izbor gradiva o obitelji Zrinskih, točnije o Nikoli i Petru i njihovim posjedima nakon zapljene. Prva dva sveska sadrže gradivo gospodarskog karaktera, uglavnom popise i inventare primorskih dobara i međimurskog posjeda, treći sadrži "međunarodne dokumente o turskom ratu 1663-1664. i događajima koji su mu prethodili", a četvrti spise Petra Zrinskog "političke, gospodarske i obiteljske dokumente hrvatskog bana" iz razdoblja od 1650. do 1670. godine. Seriju je pokrenuo redakcijski odbor (László Benczédi, Agnes R. Várkonyi, Vera Zimányi) osnovan još 1975. godine, potaknut značajem navedenih izvora koji "nadilaze postavke ranije historiografije uslovljene nacionalnim granicama". Prema riječima urednika, rezultati koje je dalo istraživanje ovih izvora preklapaju se s drugim

povijesnim istraživanjima o "napretku gospodarstva i ratnim događajima u 17. stoljeću, o smjerovima razvitka većih regija i njihova mentaliteta. Oni istovremeno osvjetljaju moguće puteve razvitka Srednje Europe na području gospodarstva i političke kulture".

Na objavljivanje upravo gospodarskih izvora zrinskih dobara priređivače je potaknula činjenica da nije sačuvan arhiv Zrinskih, niti ima sigurnih podataka o njemu, za razliku od arhiva nekih drugih obitelji u kojima se upravo u prvoj polovici 17. stoljeća kao posljedica napretka u vođenju poslova na velikaškim posjedima, počinju gomilati brojni dokumenti o gospodarstvu. S druge strane stoji pretpostavka da gospodarska aktivnost na dobrima Zrinskih, kao i njihova djelatnost u politici i na području kulture, odražava sve važnije tendencije koje gospodarstvo na ovom području (podrazumijeva se područje monarhije i susjednih zemalja, u prvom redu sjeverne Italije) čine jednom prepoznatljivom cjelinom, da u mnogočemu upućuje na kasnije promjene i pravce razvitka i da je i sama gospodarska aktivnost obitelji znakovito doprinijela oblikovanju tog općeg okruženja. U tome priređivači vide pojavu koja prelazi lokalne ili nacionalne granice i u stanju je u sebi integrirati različite kulturne, gospodarske, pa i političke tradicije. Predodžba o Zrinskima kao o nositeljima razvojnih tendencija čitavog ovog prostora treba da se suprotstavi staroj slici određenoj političkim sadržajem i nacionalnim granicama. Veliki trud uložen u interpretaciju objav-